

Edvard Lotko, *Srovnávací a bohemistické studie*, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Olomouc 2009, 312 s., ISBN 978–80–244–2201–5.

W recenzowanej książce *Srovnávací a bohemistické studie* znajduje się 31 rozdziałów napisanych w języku polskim i czeskim, które poświęcone zostały zagadnieniom językowej konfrontacji polszczyzny i czeszczyzny oraz pogranicza czesko-polskiego, jak również kwestiom z zakresu bohemistyki. Publikacja ta koresponduje z innymi monografiami Autora *Lexikální negace v současné češtině* (Praha 1973) oraz *Synchronní konfrontace češtiny a polštiny* (Olomouc 1997).

Rozdział pierwszy recenzowanej monografii poświęcony jest kwestii znaczenia badań porównawczych oraz aktualnej typologii języka czeskiego i polskiego. Autor ukazał niektóre ważne zjawiska typologicznie relewantne w języku czeskim i polskim. W rozdziale tym E. Lotko stwierdza, że w metodologii współczesnego językoznawstwa porównywanie języków rozumiane jest jako interpretacja oraz ocena jednego języka poprzez pryzmat innego języka, który uważa się zwykle za podstawę. Ponadto podkreśla fakt, że język czeski oraz polski mają charakter fleksyjny, jednak wyraźnie bardziej fleksyjny jest język czeski, który jest uważany za najbardziej fleksyjny język słowiański. Na płaszczyźnie fonologicznej o większej fleksyjności języka czeskiego świadczy m.in. rozwinięty system wokaliczny. Typologicznie relewantnym zjawiskiem na płaszczyźnie morfologicznej są alternacje morfonologiczne.

W rozdziale drugim Autor podkreśla potrzebę pogłębiania konfrontacji języka polskiego i czeskiego. Zdaniem E. Lotki

[...] konfrontacja językowa pogłębia wiedzę o systemach porównywalnych języków i ich funkcjonowaniu w różnych sytuacjach komunikatywnych, ale przynosi również niemałe korzyści dla praktyki językowej, zwłaszcza dla glottodydaktyki i praktyki translatorskiej (s. 19).

Ponadto wiele uwagi poświęca Autor zjawisku walencji czasowników-predyktorów, zwłaszcza łączliwości semantycznej i gramatycznej. Łączliwość semantyczna czasowników polskich i czeskich charakteryzuje się odrębnościami, które należy rejestrować. Poza tym więcej różnic można dostrzec w łączliwości gramatycznej

czasowników-predyktorów. W języku polskim oraz czeskim, zdaniem Autora, dominuje prawostronna walencja biernikowa. Wyraźniejsze różnice dostrzegalne są w analizie walencji czasowników-predyktorów z bezokolicznikiem. Jednak oba języki charakteryzują się bogactwem form osobowych czasownika oraz częstym ich używaniem. E. Lotko podkreśla także, iż „dotychczasowe obserwacje typologiczne prowadzą do wniosku, że język polski [...] w porównaniu z czeskim [...] ma charakter bardziej nominalny” (s. 21).

Kolejne dwa rozdziały Autor poświęcił współczesnym zadaniom konfrontacji języków słowiańskich oraz badań w tym zakresie. Jednym z aktualnych zadań jest monograficzne zbadanie zawartości elementów implicytywności i eksplicytywności oraz ich wzajemnego stosunku do współczesnej polszczyzny i czeszczyzny. Podkreśla także potrzebę opisu nierespektowania norm językowych, widocznego w języku oficjalnym. W języku polskim jak i czeskim coraz mocniej dostrzegalna jest tendencja ekspresji języka, czego dowodem jest wulgaryzacja. W słownictwie ekspresywnym widoczne jest odbicie systemu przekonań oraz ocen, typowych dla danej epoki.

E. Lotko uważa także, że innym ważnym i aktualnym zadaniem powinno być zbadanie wieloaspektowego wpływu języków obcych na język polski i czeski. Największy wpływ na oba języki ma bowiem język angielski, który obecnie traktowany jest jako ponadnarodowy, uniwersalny i prestiżowy kod. Wpływ ten jest najbardziej dostrzegalny na płaszczyźnie leksykalnej.

Rozdział piąty porusza kwestię sytuacji językowej na Zaolziu. Na terenie tym ludność posługuje się gwarą zachodniocieszyńską, czeskim językiem standardowym z pewnymi elementami gwarowymi oraz językiem polskim. O wyborze kodu językowego decyduje sytuacja językowa i socjalna, typ komunikacji, osoby komunikujące się a także sam akt komunikacji. Badania socjolingwistyczne wskazują, jak podkreśla E. Lotko, że ludność polska na Zaolziu posługuje się przede wszystkim gwarą zachodniocieszyńską. Ponadto w rozdziale tym Autor opisał cechy, którymi charakteryzuje się gwara zachodniocieszyńska.

Z monografii dowiemy się również o komunikacji językowej polskiej mniejszości narodowej w Czechach, której został poświęcony rozdział szósty. Autor uważa, że socjologiczna struktura Czechów i Polaków nie różni się mocno, chociaż populacja Polaków jest starsza od Czechów i ta różnica ciągle się pogłębia. Ważnym zjawiskiem jest tu także fakt, iż zdecydowanie więcej jest małżeństw mieszanych niż małżeństw czysto polskich. Z kolei podczas komunikowania się ważna jest społeczna rola komunikujących się ze sobą osób. W Czechach Polacy używają języka czeskiego, głównie w sądzie czy w ważniejszych urzędach czeskich, natomiast np. w sklepie używają dialektu zachodniocieszyńskiego. Autor wskazuje także na szkolnictwo, które decyduje o jakości kontaktów językowych. W latach 60. XX wieku mniejszość polska w Republice Czeskiej miała najwyższą liczbę uczniów. Od tego okresu obser-

wuje się postępujący spadek ilości uczniów. Od zakończenia II wojny światowej uważa się, że pokolenie Polaków w Republice Czeskiej coraz słabiej podkreśla swoją łączność z Polską, ponieważ nie wszyscy Polacy posyłają swoje dzieci do polskiej szkoły. W dalszej części tego rozdziału Autor ukazuje strukturę dialektu zachodniocieszyńskiego. Na koniec podkreślona została potrzeba dalszego badania językowej sytuacji i kodu komunikacji polskiej mniejszości narodowej w Czechach.

Rozdział siódmy omawia strukturę oraz aspekt socjokulturowy języka polskiego i czeskiego. Zdaniem E. Lotki pod względem morfologicznym język polski jest uboższy w repertuar końcówek w paradygmatach deklinacyjnych i koniugacyjnych. Poza tym w polszczyźnie występują uniwersalne kocówki, tzn. w większości jest to synkretyzm przypadku, zwłaszcza w liczbie mnogiej, np.: *kobietom, nauczycielom, dzieciom, żonom*. Większy stopień fleksyjności języka czeskiego współcześnie dostrzegalny jest w procesie perfektywizacji słów obcego pochodzenia. Proces ten widoczny jest we wszystkich językach słowiańskich, jednak najintensywniej przebiega w języku czeskim.

Różnica między polskim a czeskim językiem dostrzegalna jest także w zakresie procesów słowotwórczych. W języku czeskim obserwuje się, że względu na jej charakter typologiczny, znacznie mniejszą ilość jednostek powstałych w wyniku procesu kompozycji, natomiast w polszczyźnie z tego typu leksemami spotykamy się stosunkowo często, np.: *wczasokonferencja, metaloplastyk, meblościanka*. Autor w rozdziale tym podkreśla także socjolingwistyczne aspekty tych zjawisk. Zdaniem E. Lotki, Czech używając języka polskiego, stosuje mniej imiesłowów oraz różnych konstrukcji z bezokolicznikiem. W jego języku natomiast można zaobserwować bohemizmy składniowe. Najbardziej dostrzegalna jest jednak interferencja w zakresie leksyki. Istnieją słowa podobne do siebie w obu językach, ale znaczenie ich jest inne: *czes. sklep – pol. piwnica*, *pol. sklep – czes. obchod*, *czes. sok – pol. rywal*, *pol. sok – czes. št'áva*.

W następnym rozdziale Autor porusza także interesujące zagadnienie. Omawia mianowicie syntetyczny charakter języka czeskiego oraz analityczny języka polskiego. Podkreśla, że w języku polskim można zaobserwować dążność do wyrażania za pomocą osobnych elementów cech semantycznych kategoryalnych i indywidualno-leksykalnych, które w sposób skumulowany sygnalizuje prosta forma. Analityczność języka polskiego zwiększa w związku z tym liczbę multiwerbizmów, np.: *akcja szkoleniowa – szkolenie, akcja agresji – agresja, kwestia dostępu – dostęp*.

W przeciwieństwie do polszczyzny język czeski ma charakter syntetyczny. Dowodzą tego przykłady: *bydliště – miejsce zamieszkania, bojiště – pole walki, železnice – kolej żelazna, statník – mąż stanu*.

E. Lotko w swojej książce zajmuje się także zagadnieniem charakterystyki typologicznej języka czeskiego i polskiego, na tle dynamiki rozwoju współczesnej pol-

szczyzny i czeszczyzny. Autor zauważa, że oba języki genetycznie są sobie bardzo bliskie. Jednak język czeski, co E. Lotko często podkreśla, jest bardziej fleksyjny. Spośród wielu dowodów na potwierdzenie tej tezy autor omawia na przykład kwestię zdań bezfleksyjnych w polszczyźnie, co jest wynikiem tendencji nominalizacyjnych obecnych we współczesnym języku polskim.

Autor omawianej monografii uważa za ważne podjęcie badań w zakresie zachowań językowych użytkowników języka polskiego i czeskiego. Badania takie pozwolą poznać ich nastawienie do poszczególnych form języka narodowego. E. Lotko dostrzega, że użytkownicy języka polskiego często używają bezokolicznika oraz wyrazów zakończonych na *-nie*, *-enie*, *-anie*, *-cie*. Zdarza się jednak, że tworzone są konstrukcje nieodpowiadające współczesnej normie językowej.

E. Lotko w dalszych częściach publikacji *Srovnávací a bohemistické studie* zajmuje się szczegółowo szeregiem zjawisk językowych, które są typowe dla języka polskiego i czeskiego, m.in.: tendencje rozwojowe czeszczyzny (rozdział 12), fleksyjność języka czeskiego (rozdział 14 i 15), kwestia stopniowania przymiotników w języku polskim i czeskim (rozdział 16), wyrazy zdradliwe w języku czeskim i polskim (rozdział 17 i 18) opisane także w aspekcie stylistycznym (rozdział 19).

Zagadnienia semantyczno-leksykalne to także temat rozdziału dwudziestego. Autor opisał w nim aktualne procesy semantyczne, zachodzące w obrębie wyrazów obcych w obu językach. Zostały także omówione wyniki badań dotyczących wyrazów zdradliwych. E. Lotko zauważa, iż wyrazy zdradliwe są często obcego pochodzenia i wywodzą się niejednokrotnie z języków klasycznych. Ponadto wyrazy zdradliwe są przyczyną nieporozumień w kontaktach językowych, zwłaszcza gdy języki genetycznie są sobie bliskie, jak język czeski i polski.

Interesujące spostrzeżenia poczynił Autor w stosunku do leksykalno-stylistycznej płaszczyzny języka polityki. Na konkretnym materiale językowym E. Lotko ukazuje znaczenie propagandy politycznej. Na podstawie analizy języka tekstów propagandowych można powiedzieć, że osoby wypowiadające tekst starają się poprzez język przekonać słuchaczy do swojej ideologii. Autor dokonując analizy materiału językowego wskazuje, które słowa są nadużywane w tekstach propagandy politycznej. Opisuje i omawia język polityki w kontekście kultury języka.

W monografii E. Lotko podkreśla, że wraz wejściem Polski i Czech do Unii Europejskiej na nowo stały się żywe zagadnienia przekładu oraz kwestie kompetencji komunikacyjnej. Autor uważa, że tłumacz powinien interesować się nie tylko językiem obcym, z którego porzekłada, ale przede wszystkim językiem ojczystym, na który dokonuje porzekładu. Nawiązując do wypowiedzi R. Jonesa, Generalnego Dyrektora ds. tłumaczeń dla różnych instytucji UE, który uważa, że tłumacz nie powinien studiować tylko język obcy, którego będzie tłumaczem, ale również swój język ojczysty, E. Lotko postuluje dokonanie takiej reorganizacji studiów akademickich,

aby umożliwiały uzyskanie przez absolwenta dodatkowych kompetencji, w tym komunikacyjnej i pragmatycznej.

Jednym z zagadnień, poruszanych przez Badacza w recenzowanej książce, jest współczesny styl retoryczny. E. Lotko uważa, że omawiając kwestie retoryki, nie można pominąć ogólnej charakterystyki stylu wypowiedzi, ponieważ oba pojęcia są ze sobą w naturalny sposób związane. Podkreśla podstawową cechę stylu retorycznego, czyli ustność i wynikające z tego cechy, np.: modulatory akustyczne, niewerbalne środki komunikacji. Omawiając styl retoryczny, E. Lotko nie pomija jednak także tekstów pisanych. Autor nawiązuje również do dorobku takich uczonych, jak: J. Kraus, J. Mistrík, J. Horecký.

Interesujące kwestie poruszył Autor w części pracy dotyczącej współczesnych tendencji w zakresie tworzenia wyrazów w języku polskim i czeskim, np.: intelektualizacja, demokratyzacja, unifikacja, ekonomiczności wypowiedzi, internacjonalizacja, uniwerbalizacja, terminologizacja.

E. Lotko przedstawia także w swojej pracy analizę neologizmów języka czeskiego. Odwołuje się tutaj do monografii E. Mlezivy oraz Z. Sochovej i B. Poštoľkovej oraz do badań z lat 90. XX wieku, których autorzy przeanalizowali prawie 2500 tysięcy haseł. Analiza ta wykazuje, że wpływ społeczeństwa na język jest w obecnych czasach wyraźniejszy, a powstawanie neologizmów związane jest ze zmianami politycznymi i ekonomicznymi, jakie miały miejsce po roku 1989. W języku czeskim słowa obcego pochodzenia wywodzą się przede wszystkim z języka łacińskiego, greckiego i angielskiego. Autor przewiduje, że liczba neologizmów z czasem będzie maleć, a niektóre nowe słowa mogą z języka żywego ustąpić.

Ostatni rozdział monografii zawiera pewne postulaty dotyczące leksykografii dwujęzycznej i związane z tworzeniem słownika czesko-polskiego i polsko-czeskiego. Autor zauważa, że druga połowa XX wieku to rozwój leksykografii. Tworzenie współczesnego słownika musi być oparte na nowoczesnej teorii. E. Lotko uważa, że najodpowiedniejsza będzie koncepcja L. V. Kopeckiego, która została opisana w książce *Teoretické předpoklady dvojjazyčné slovanské lexikografie* (1974). L. V. Kopecký stwierdza w tej monografii, że potrzebna jest taka teoria, która umożliwi programowanie w określony sposób wszelkiej pracy nad słownikami. Według E. Lotki podczas tworzenia słowników można wzorować się na sprawdzonym modelu już istniejącym, na bazie którego powstały takie słowniki jak: *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (Praha 1994), *Akademický slovník cizích slov* (Praha 1995), *Slovník synonym* (1994) oraz *Nová slova v češtině – slovník neologismů* (Praha 1998).

Należy podkreślić, że recenzowana monografia zawiera także, dołączone na końcu, angielskie streszczenia poszczególnych rozdziałów oraz imponujący wykaz dorobku naukowego prof. E. Lotki, obejmujący 166 pozycji (prac zwartych oraz artykułów).

Profesor Edvard Lotko w niniejszej monografii omawia zagadnienia nietatwe, jednak czyni to za pomocą języka naukowego, zrozumiałego dla większości odbiorców, którym bliskie są polsko-czeskie zagadnienia językoznawcze. Zaletą publikacji jest obszerny materiał językowy, który Autor wykorzystuje jako egzemplifikację omawianych faktów językowych.

Mimo że książka porusza różnorodną problematykę, to jednak charakteryzuje się przejrzystym tokiem rozumowania. Z całą pewnością monografia *Srovnávací a bohemistické studie* powinna znaleźć się w wykazie literatury wielu przedmiotów, omawiających zagadnienia lingwistyczne w ramach studiów polonistycznych, bohemistycznych i sławistycznych. Może być ona wykorzystana jako pozycja praktyczno-teoretyczna także w zakresie dydaktycznym.

Sebastian Taboń, Opole